

analyttisessä filosofiassa ja siten myös suomalaisessa filosofiassa on ollut peruuttamaton.

Sami Pihlström

FILOSOFIAN SYNTY

Giorgio Colli, *Filosofian synty* (*La nascita della filosofia*, 1975). Suom. Jussi Vähämäki. Tutkijaliitto, Helsinki 1997. 109 s.

Lähtökohtani on tämä: jos joku suomentaa antiikin tekstejä tai antiikkia käsitteleviä tutkimuksia ja joku toinen on kyllin yltiöpäinen julkaistakseen tällaisen taloudellisesti (lopulta sekä raha- että merkitystaloudellisesti) mahdollisimman mahdollottoman tekstin tai tutkimuksen, kyseessä on kunnioitettava teko. Ja vasta kunnioituksen osoituksen jälkeen katson oikeudekseni esittää kritiikkiä.

Johdannon ongelmat

Käsillä olevaan teokseen on suomentaja Jussi Vähämäki kirjannut johdattavat sanat. Johdattavat sanat voisivat kenties olla hiveneen yksinkertaisemmat: johdannon ei pidä toistaa kirjan varsinaisen tekstin rytmiiikkaa, vaan poiketa siitä olennaisella tavalla, ainoastaan auttaen hyppyä täysin outoon ryhtiin. Tässä ei aivan onnistuta; kenties suomalaisissa antiikkia käsittelevissä teoksissa (joita ei todellakaan ole montaa) yhä 1900-luvun lopussakin täytyisi koettaa puhua perusasioista, jotka eivät todellakaan ole kaikille itsensänselvyyksiä. Näin olisi mahdollista (kenties) kasvattaa lukijakuntaa ja kiinnostuneiden piiriä ("kasvattamisen" kaikissa merkityksissä).

Antiikin filosofian suhteen edellä mainittu olisi erityisen toivottavaa. Sellaiset heitot, kuten "*Filosofian synty* käsittelee filosofiaa ennen filosofiaa, siis ennen Platonia" (s.11), eivät selitä saati auta yhtään mitään, jos ei jo tunne Platonia ja itse asiassa koko länsimaisen filosofian historiaa (ja tunne vieläpä hyvin). Sitäpaitsi —jos skolastisuus sitten sallitaan —on hyvin arveluttavaa piirtää rajaa Platonin ja häntä edeltäneen filosofian välille. Jos "*Filosofia filosofian jälkeen*" on tätä tiettyä ajattelusuuntauksissa paljon parjattua ns. metafysiikkaa, todellisuuden perimmäisten järjestelmien ja systeemien rakentamista, en ole aivan varma siitä, rakentaako Platon kirjoituksissaan järjestelmää ja systeemiä (mitä sekään sitten tarkoittaisi)? En ole aivan varma myöskään siitä, piirtääkö Colli rajaa itse vai tekeekö sen Vähämäki?

Johdanto tuo esiin myös erään toisen olennaisen seikan: antiikin tutkijoiden pitäisi

välttää puhetta nykymaailmasta, kun puhuvat antiikista. Jos yhteyksiä koetetaan kovin paljon nähdä —ja erityisesti jos se on arvottavaa, kuten Vähämäen mukaan Collilla on —olisi oltava erityisen varovainen. Esimerkiksi Vähämäen kirjaama väite, jossa sanotaan: "...voidaan Collin mukaan nähdä se, miten moderni järki ei ole kuin antiikin logoksen väärinymmärtämistä" (s.11), tulkitsee nykyajan rappioprospektiivistä ja näkee sen hyvin suppeasti. Ei kai modernikaan järki (mitä silmäkin sitten mahdollista tarkoittaa, subjektin ja objektin erottavana, s.10) ole sentään aivan NIIN suppea? Kai sekin on moneus? Antiikin tutkijat kyllä näkevät antiikissa moneutta, alueittaisuutta —jos he ovat hyviä —mutta omassa ajassaan he eivät aina tätä näe. (Ja kenties juuri siksi pakenevat kuvittelemaan kultaisia aikoja?).

Collin karvat

Mutta johdannosta 'itse' tekstiin. Sivulla 17 Colli paljastaa oman karvansa: "Tästä juontuu oraakelin ulkoinen luonne: moniselitteisyys, hämäryys, hankalasti avautuva vihjailevuus, epävarmuus". Tulkitessaan antiikin ihmeitä, Colli tekee —tietenkin, jopa luonnollisesti —itsestään ihmeen. Hän oikeuttaa oman tekstuaalisuutensa kohottamalla itsensä yhdeksi oraakkeliksi — kuten suuri osa filosofeista ja toki aivan oikein —hän oikeuttaa omaa hämäryyttään; Colli palauttaa itsensä antiikkiseksi. Onko se sitten mahdollista, tästä voi kiistellä. Itseäni tämä viehättää. Mitään sen syvällisempää tässä ei ole.

Collilla on myös aivan erityinen suhde Nietzscheen, kuten N:n koottujen teosten toimittajalla voi kuvitella olevan. *Filosofian synnyn* ymmärtämistä kyseinen suhde kuitenkin vaikeuttaa. Colli tekee hyppyjä Nietzscheen tulkintoihin antiikista ja olettaa, että lukija tuntee nämä. Tässäkin kirja edellyttää jo paljon ennalta tietämistä. Voidaankin aivan oikeutetusti esittää kysymys, onko kirja systemaattinen esitys, kuten kirjan takakannessa luvataan? Jos se on systemaattinen, se on myös vasta-alkajalle sopiva —teen tällaisen oletuksen. Tähän oletukseen kirja ei kuitenkaan vastaa. Itse asiassa se on varsin vaikea, kommentoiva, ei esittelevä. Ja edelleen, viittaukset Platoniin (esim. s. 21) edellyttävät kyllä Platonin tuntemista, jos aikoo kirjaa 'syvällisemmin' ymmärtää.

Yhtäkaikki, kirja on vaikea —ja sitä se tietysti saa ollakin, koska asiat, joita se käsittelee, eivät ole helppoja. Ymmärrän tietenkin yrityksen tuottaa kielellistä eroa antiikin ja meidän aikakautemme välille ja näin tuoda esiin antiikin erityislaatua meihin verrattuna. Ja juuri tässä mielessä kirja näyttäisi olevan hyvin pienen joukon julkaisu. Erityistutkijoiden kirja —mutta en moiti tätä, sillä ilman muuta näitä tarvitaan. Kuitenkaan millään tavalla "systemaattinen esitys" kirja ei välttä-

mättä ole, ellei tunne systeemeitä jo ennalta. Täsmennän vielä: lukija kyllä saattaa löytää tarkoitteita kirjan sanoille, mutta löytyykö niille käsitteellisiä merkityksiä? Esimerkiksi (tässä yhteydestään irrotettuna) lause: "Apollo ei ole mitan ja harmonian jumala, vaan hurmion ja hulluuden jumala". Olisi tunnettava psykologi-Nietzschen ihmisen mielen tutkimuksia ja tätä kautta avautuvia antiikin jumalten eksistentiaalis-metaforisia ulottuvuuksia, jotta kirjan käsitteellinen rikkaus avautuisi. Tällaista selvitystä olisi vaikkapa esipuheessa saavutettu. Muutoinhan esipuheessa mainittu Collin halu popularisoida filosofina tulee mahdollottomaksi; jonkin verran on oltava informoitu, jotta voisi tietää ylevämmin? (Ks. myös esim. s. 15: "Nietzsche lähti tunnetusti liikkeelle kahden kreikkalaisen jumalan...": kirja on alunperin kirjoitettu kulttuuripiiriin, jossa tällainen 'tunteminen' ehkä voidaan olettaa. Suomi on eri asia. Tai sitten minä tiedettä aloittelevien nuorten ihmisten opettajana vaadin liikaa pedagogiaa?)

Itse asiasta voin kuitenkin sanoa, että on joka tapauksessa tervehdyttävää lukea hulluuden, ajoittaisen tai jatkuvan irrationaalisuuden, olevan *ration* perustalla. Erittäin koomisia ajatuksia synnyttää ennustustaidon ja viisauden yhdistäminen (s. 16-17): esimerkiksi insinööri-taito on maailmassamme ennustava tiede —laskea sillan kantavuus ja ennustaa se, ettei siltä romahda; ennustaa siis tulevaisuus tämän pienen alueen osalta? Hulluutta kai tässäkin vaaditaan? Insinööri-taito vain taitaa olla näitä 'modernin järjen' keksintöjä, uudenlaista maksasta katsomista?)

Collin viittaukset Platoniin ovat paikoitellen varsin perustelemattomia. Esimerkiksi sivulla 14: "Viisauden rakkaus ei Platonille merkinnyt pyrkimystä johonkin, jota ei ollut koskaan saavutettu, vaan pikemminkin yritystä elvyttää se, mikä oli jo toteutunut ja eletty". Tämä on mielenkiintoinen väite, jos sitä ajattelee vaikkapa suhteessa Platonin *Valtiossa* esiin tulevaan väitteeseen viisauden ja jumalallisen välisestä suhteesta. Siitä ainakin minä saan käsityksen, ettei tämä viisaus olisi milloinkaan ihmisen saavutettavissa. Missä määrin Platon siis haikailee menneisyyttä ja on 'konservatiivi'? Missä määrin hän taas tähtää ainoastaan lopulta tulevaan ja on näin 'moderni'? (Sitäpaitsi Platonin kirjoitusten totalisoiminen yhteen tulkintaan johtaa aina ongelmiin; aina löytyy joku näsäviisas, joka löytää kirjoista kumoavan kohdan.)

Näille paikkeille voidaan sijoittaa myös Collin pahin virhe. Huolimatta siitä, että hän sijoittaa ajattelun loistavasti kulttuuriseen kontekstiin, hän laiminlyö —tahallaan tai vahingossa —erään antiikin olennaisen kehitysalueen: *politiikan*. Sitä vasten tarkasteltuna nimittäin 'muinaisten viisaiden' katoamista ei voi pitää (pelkästään) rappiona. Ehkä olisi ajateltava jopa päinvastoin. 'Muinaisten viisaiden' katoaminen torille *demosten* vallassa

synnyttää uudenlaista hallinnon ideaalia, uudenlaista järkeä (vaikka ei vielä pitkälle antiikissa toteudukaan). Ja vaikka ehkä nykyään intellektuellien keskuudessa saattaisi olla muodikasta olla 'älyllinen aristokraatti' ja sitä kautta myös konservatiivi ja vaikka fasisti — katson tämän kuitenkin Collin kirjan pahimmaksi virheeksi. Vaikka antiikin tutkimus onkin nykyään ehkä niin kovin harvinaista, siinä(kään) ei ole mitään 'aristokratista'. Gorgias on siten todellakin oikeassa, vaikka juuri tästä Colli lienee erimielinen: "Ensimmäiseksi mitään ei ole; toiseksi, jos jotakin on, se on ihmiselle tuntematonta; kolmanneksi, jos se on tunnettavissa, se ei ole toisille välitettävissä tai selitettävissä" (s. 92-). Colli käy moralisoimaan, puhuu retoriikaksi vulgarisoitumisesta (kuin isoisä Platon ikään). Hän puhuu sanojen suuntaamisesta "maallikoille, jotka eivät keskustele vaan ainoastaan kuuntelevat". Colli on kuin kuka tahansa reformipedagogi, joka on näkevinään luennolla istujan sieluun ja näkee sen paikoilleen pysähtyneenä; ihmettelen tätä kykyä nähdä ihmiseen ja hänen mielensä liikkeisiin. Samassa mykkyuden tilassa sitten syntyy Collin mukaan myös filosofia. No, minun mielestäni tämä synty on yhdentekevä ja sitä kautta aivan hauska — Colli näkee siinä jotakin suurta ja sitä kautta rappiollista ja vakavaa.

"Toisaalta, myöhempi filosofia, meidän filosofiamme, ei ole muuta kuin Platonin esittämän kirjallisen muodon jatkamista ja kehittämistä", kirjoittaa Colli (s. 14). Kunpa näin olisikin! Minusta kuitenkin näyttää enemmän siltä, että meidän filosofiamme on valitettavasti enemmän Platonin kilpailijan, Isokrateen ja 'oppilaan' Aristoteleen kirjallisen muodon jatkamista ja kehittämistä. Jos lauseessa sitten puhutaan ylipäätään siitä, että filosofiaa ylipäätään kirjoitetaan, en tiedä edelleenkään, miten tosi lause on. Platonin teosten säilyminen ei tarkoita, että hän olisi aloittanut filosofiankaan kirjallisen perinteen. Toisaalta tietenkin ne ovat säilyneet, mutta entä sitten? Platon ei esitä meille tätä kirjallista muotoa, vaan sen esittävät tekstien kopioijat, jotka lopulta jäävät meille tuntematomiksi. Ja tämä kyllä on aivan oikea filosofinenkin ongelma.

Tähänastisesta arvostelustani toivon käyvän ilmi aivan erityisen seikan: kaikesta hämähäydestään ja jopa vaikeudestaan huolimatta Collin kirja on herätteellistä luettavaa; se innostaa ja inspiroi. (Tässä arvostelija sanoo — kuten arvostelija aina sanoo: hänen oma tekstinsä on 'innostunutta' ja 'inspiroitunutta'. Taas filosofi!) Ja kirjan ensimmäinen ja toinen luku saavat allekirjoittaneen itseyden tuottamaan sivukaupalla tekstiä. Ja tulevien lukujen kanssa käy samalla tavalla. Tästä on vedettävä yksi ja ainoa johtopäätös: Collin suomennettu teos on merkittävä opus antiikin kulttuurihistoriasta ja erityi-

sesti sen ajattelun historiasta kiinnostuneelle. Se avaa mielenkiintoisia mahdollisuuksia ja innoittaa tutkimaan lisää. Se myös asettaa lukijansa aivan olennaisen (ja jälleen kerran eksistentiaalisen) kysymyksen äärelle: jos ajattelun, viisauden ja järjen, alkuperä on siellä, missä Colli väittää — siis maniassa, hulluudessa rakkauden, runouden ja jopa laskennallisen alueilla — mihin ajattelu on edennyt? Miten muinainen minä, lukija, olen lukiessani ja kenties ymmärtäessäni lukemaani. Mitä muinaisesta on jäljellä meidän pitkälle viedyssä ratiossamme? Ja: miten pitkällä siis lopulta olemme? Ostakaa tämä kirja ja löytäkää hulluutenne. Terapeuttista luettavaa, joka rassaa myös järkeä.

JK kansiliepeen tekstit menevät ainakin minun kirjajaksilössäni väärässä järjestyksessä. Ehkä suurempi filosofi tai hullu viehättyisi tästä, mutta minä pidän sitä pelkästään painovirheenä.

Mika Saranpää

LUONNON KÄSITTEEN LUONNOSTA

Jussi Kotkavirta (toim.): Luonnon luonto – Filosofisia kirjoituksia luonnon käsitteestä ja kokemisesta. SoPhi, Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 2, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylän yliopistopaino 1996. Kirjoittajat: Juha Sihvola, Reijo Työrinoja, Kari Väyrynen, Jussi Kotkavirta, Esa Sironen, Juha Varto, Jürgen Matthies.

“Luonnon luonto” on esseekokoelma, joka perustuu toukokuussa 1994 pidettyyn Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen Luontokollokviioon. Kokoavana ideana on esipuheen mukaan luontokäsitteen historiallinen muodonmuutos alkuperäisistä merkityskerrostumista luonnosta irtautumisen kieleen ja aina luonnon hallinnan käsitteisiin asti. Tämä kuvakieli on toki ympäristöfilosofisessa keskustelussa muuttunut kliseeksi, joka peittää usein karkeita yksinkertaistuksia. Tässä kokoelmassa on kuitenkin päästy monien helppojen yleistysten ohitse. Teoksessa kateetaan pitkä historiallinen ajanjakso, mutta siinä keskitytään pääasiassa yksittäisiin avaintapahtumiin, mikä toki on kokoelmateokselle sopivaa.

Mielenkiintoista tässä kokoelmassa on se, että kirjoittajista kukaan ei lukeudu varsinaisiin ympäristöfilosofeihin. Esseissä ei näin juumiuduta ympäristöfilosofisessa keskustelussa syntyneisiin rintamalinjoihin. Tällainen käsitteily on mielestäni hyvin tervetullutta, sillä se auttaa murtamaan liiankin vakiintunutta ympäristöfilosofian ja “muun” filosofian rajaa.

Sävy kuitenkin voisi olla neutraalimpi.